

Kálmány Lajos leveleiből Löw Immánuelhez

1946 szept. 28-tól október 3-ig alkalmam volt Szegeden az akkor még rendezetlen Löw Immánuel-könyvtárban kutatnom s az irományok és könyvek hatalmas halmában ráakadtam Kálmány Lajosnak alábbi négy levelére, amelyet dr. Löw Lipót szíves engedélyével teszek közzé.

Löw Immánuel szegedi főrabbi, a világhírű orientalista (1854—1944) és Kálmány Lajos plebános, a nagynevű néprajzkutató (1852—1919) meghitt barátsága ismeretes tény. A Szeged népe I.—II. kötetét (Szeged, 1881—1882.) Löw ismerteti a szegedi olvasóközönség előtt.¹ Négy évtizeden át állandó közöttük a tudományos érintkezés. Kapcsolatuk őszinteségére, bizalmasságára és melegségére az alábbi levelek is fényt derítenek. Amikor Kálmány már megszakít minden érintkezést a társadalommal, csak Löw Immánuel-lel tartja a barátságot.²

Természetük, sorsuk s érdeklődési körük rokonsága hozhatta őket egymáshoz oly közel. Mindkettő magános útat járó, sohasem hajló, gerinces jellem, amely már eleve is társtalanságra ítéltetett. Működésük területe — vidéki gyülekezet a Tiszatájon — nem éppen tudós légkör, megnemértés és közöny köröttük, ami nem ösztönöz különösebben tudományos munkára. Ezt a tudományos légkört pótolta egymás számára a két pap Szegeden. Emellett Löwöt is vonzotta a folklóre s már korai éveiben foglalkozik vele, amikor a zsidó tudomány hivatalosan még nem iktatta azt tudományágai közé, hiszen csak 1897-ben alakul meg a Gesellschaft für Jüdische Volkskunde és 1898-ban indul meg folyóirata, a Mitteilungen zur Jüdischen Volkskunde. Már 1882-ben közzétesz egy értekezést, amelyben a zsidó irodalom adatait gyűjti és osztályozza a csókról,³ később kiegészítéssel lefordítja németre Simon Bacher héber költeményét a csókról.⁴ Vizsgálja az ujjak szerepét a zsidó irodalomban és folklóre-

¹ Szegedi Napló. 1881. 135. sz.; 1883. 2. sz. (Zs. P. jelzéssel). Mindkettő hiánzik a Löw-bibliográfiából. (Festschrift Immanuel Löw zum 80. Geburtstag. Breslau, 1934. 236—255. II., folytatása: Semitic Studies in Memory of Immanuel Löw. Budapest, 1947. 6—12. II.)

² Heller Bernát, Magyar Zsidó Szemle. XLI. 1924. 12. 1. 1. j.

³ A csók. Szeged, 1882. Németül: Der Kuss. MGWJ. LXV. 1921. 253—276., 323—349. II. A magyar és német kiadás közt eltelt négy évtizedben többen foglalkoztak a tárggyal: Aug. Wünsche: Der Kuss in Talmud und Midrasch. Izrael Lewy-Festschrift. Breslau, 1911. 76—109. II.; A. Marmorstein: Der Ritus des Kusens bei den Juden AFRW. XV. 1912. 318—320. II.

⁴ Der Kuss. Simon Bacher, Saar Simon. II. 226. Hely és év nélkül. 1. I.

ban;⁵ majd a könnyről való adatoknak jár utána a zsidó irodalom és néprajz széles területein: Szentírásban, Apokrifákban, haláchában (törvényirodalom), aggáában (gyönyörködtető irodalom), kabbalában, közmondásokban, könyvcímekben és költészetben.⁶ Főművében, a *Flora der Juden*-ban (I—IV. Wien und Leipzig, 1924—1934.), úgyszintén a *Fauna der Juden*ből és a *Mineralien der Juden*ből megjelent — az egyes állatoknak, vagy ásványoknak szentelt — monográfiákban a folklórára mindig tekintettel van, legtöbbször külön fejezetben.⁷ Az ő vezetése mellett *Löwinger Adolf*, szegedi rabbi, a zsidó folklóre európai nevű és nivójú művelőjévé képezi magát.⁸

Löw és *Kálmány* így kölcsönösen egészítették ki egymást különböző forrás-területeken gyűjtött nagy ismereteikkel. Leveleik ezt jól tükrözik: az itt következő *Kálmány*-levelek és a *Péter László*tól közzeendő *Löw*-levelek⁹ egyaránt, amelyek között azonban egyetlen válasz sincs a mieinkre. Valószínű, hogy a *Löw*-könyvtár végleges rendezésekor további levelek is elő fognak kerülni, amelyek újabb adatokkal és színekkel fogják illusztrálni a két tudós barátságát és kapcsolatát.

I.

Kedves Barátom!

Ipolyi I. kötetével elkészültem¹⁰ s e hónapban, ha tart a néprajzi-társaság gyűlést, akkor viszem fel az Athenaeumnak egy részét kieszedés végett; de a mű csak karácsonyra jelenik meg, mert Sebestyén Krizájával¹¹ nem kész, pedig ez jelenik meg előbb. Szépen feldolgoztam Köhler¹², Gonzenbachot,¹³ Hahnt,¹⁴ ahol hasonló adatok vannak, idézem. Sok van benne Grimmből, no meg a szlávból, oláhból is. Most az én gyűjteményemből dolgozok fel majd egy kötetet.¹⁵ Gyönyörű kötet lesz az egész Alföldről, szinte mesék és mondák lesznek, azaz fordítva, több lesz a monda s milyenek? Kosmogoniai, Krisztus mondák, Attiláról — itt lesz Dugonics Etelkájának is egyik forrása! Mátyás királyról stb. Szebbnél szebbek.

⁵ Die Finger in Litteratur und Folklore der Juden. Kaufmann-Gedenkbuch Breslau, 1900. 61—85. ll.

Tränen, Chajes-Gedenkbuch. Wien, 1933. 95—148. ll.

⁷ Az említettek kivül bibliográfiájának következő számai tartoznak még ide: 139., 177., 178., 190., 498.; továbbá a bibliográfiában nem szereplő cikke: Cigány népdalok. Szegedi Napló. 1881. július 27. (Zs. P.).

⁸ *Löw Immanuel*: Dr. Löwinger Adolf rabbi. 1926. X. 14. (Gyászbeszéd); *M. Grunwald*, Edoth. II. 1946—1947. 9—10. ll.

⁹ Megjelenik a *Semitic Studies in Memory of Immanuel Löw*. Budapest, 1947. c. gyűjtőkötetben. L. még *Péter László*: A Kálmány Lajos Kör, Tiszatáj, I. 1947. 29. 1. (= A Tiszatáj Füzetei. 2. Szeged, 1947. 5. 1.

¹⁰ *Ipolyi Arnold*. népmesegyűjteménye. Szerkesztette *Kálmány Lajos* (M. N. Gy. Uj folyam. XIII.) Budapest, 1914.

¹¹ *Vadrózsák*. I—II. (M. N. Gy. Uj folyam. XI—XII. Budapest, 1911.

¹² *Reinhold Köhler*: *Kleinerer Schriften*. I—III. ed. *J. Bolie*, Weimar—Berlin, 1898—1900.

¹³ *Laura Gonzenbach*: *Sicilianische Märchen*. I—II. Leipzig, 1870.

¹⁴ *J. G. Hahn*: *Griechische und albanesische Märchen*. I—II. Leipzig, 1864.

¹⁵ Megjelent *Hagyományok* címmel. I—II. Vác—Szeged, 1914.

Állatmesék egy csomó, éppen ezért most a te Dähnhardtodra¹⁶ lesz szükségem. Majd átolvassom s jegyzeteket teszek belőle, melyeket mindenkor használhatok. Hogy pedig te biztosítva lehess, hogy ha meg talállok is halni, amíg a jegyzeteket teszem, ne károsodhassál, leteszem nálad biztosítékul az árát. Meg akartam venni, de a *német* 5%-nál többet nem akar adni, mit azután a csomagolás stb. díjjal megvett volna rajtam. De meg ha jegyzeteket teszek, félig meg is tanultam, tudom, mi van benne s hol van? Azért írnék pár sort, mikor mehetek el érte, mikor otthon találalak, mert nem szeretnék hiába járni az én jó lábommal. Ma már, mint az írásomból látod, a sok írásban a kezem is „srajkolni” akar, sokallja a munka időt, Szotyri Miska lett.¹⁷ Mindezekről pedig ne szólj senkinek; mert még úgy lehet, hogy nem is a névem alatt jelennek meg a művek. Az új *püspököt* nem ismerem; de ha Csernoch kreaturája, akkor nem valami jó ajánló levelet hozott; különben is itt is Németh¹⁸ fogja informálni, ez pedig attól fél, hogy elevenen viszi el az Ördög, ha a néphagyományokra szemet hunyna. Én naponkint fél 7—9-ig a Wagner fürdőben masszázatom magam, tehát majdnem fél napot a gyógyulásra fordítok, azért legjobb, ha valamelyik délelőttöt jeleled ki, hogy a könyvért menjek.

Szeged, 1911. VI./11.

Oltványi-u. 2. sz.

Szeretettel
Kálmány Lajos

II.

Kedves Barátom!

Hazajövet még a fejemben motoszkált, hogy te békáról beszél-tél; de hogy kecske, vagy tekenyős békáról?, azt már nem jegyeztem meg.¹⁹ A Szeged népe II. k. 142. lapján van, hogy miből lett a tekenyősbéka? egy hagyomány; de mivel neked ez, mint mondtad, nincs meg; küld el az emberedet s megkapod a műveimet, a csillagokról féle értekezést kivéve,²⁰ melyet te olvastál fel; hanem azután a Herkó páternek sem add oda; tartsd meg a könyvtárad részére, mivel pénzért sem szerezheted meg. Ha pedig könnyű szerrel hozzájutsz a Csillagokról-féle értekezéshez, szerezd meg! Szegeden többet elosztottam 300-nál, még pedig 1893-ban azok közt, a kik városi képviselők voltak. Oly hitsorsosodnál, a ki kereskedő, könnyen feltalálod s megkapod. Keresett mű, Festen azt mondták, hogy bővítsek rajta valamit s adjam az Ethnographiának; mintha a pásztorélet kihaltával oly könnyű dolog volna a csillagokról gyűjteni! Az ára pár krajczár volt, könnyen megkapod, mint nem sokatért.

Szeged, 1912. II. 1.

Oltványi-u. 2. sz.

Szerető barátod
Kálmány Lajos

¹⁶ Oskar Dähnhardt: Natursagen. I—IV. Leipzig—Berlin, 1907—1912. Itt a III. kötetről beszél.

¹⁷ A szocialista népies, humoros elnevezése.

¹⁸ Németh József püspöki helynök. (Péter Lászlónak a Löw-Emlékkönyvben megjelenő dolgozatából tudom).

¹⁹ Löw is akkortájt írt a békáról: Aramäische Lurchnamen (Frosch und Salamander). Florilegium. Vogüé. Páris, 1909. 391—406. II.

²⁰ A csillagok nyelvahagyományainkban, Szeged, 1893.

III.

Kedves Barátom!

Magyarországon új korszak kezdődik: az embert akarata ellen is ajánlják;²¹ ez furcsa farsangi tréfa; pedig éppen az ajánlónak²² szüksége van rám; mert elnök a Néprajziban s most, hogy egy felolvasást tartani akaró kibetegedett, éppen ő utasította hozzám a főtítkárt, hogy kisegítem a bajból s folyó hó. 28-án felolvasást tartok, mit el is vállaltam s a felolvasásra szánt írást fel is küldtem, elég érdekes értekezés. Magam természetesen nem megyek fel. Hogy miről volt az említett tréfa jó, majd megkérdezem tőle. Ha 3 kötet gyűjtemény kiadásáról nem volna szó,²³ ott hagynám őket s kiadnám magam, de így $3 \times 400 = 1200$ frt s ezer frtos nyugdíjból nem telik rávaló; úgy is lesz még egy 4-ik kötet is kiadni való. Én a szegedi nagyobb lapokat nem olvasom, ha valamelyik, szólva a választásról, felemlít, hogy megbuktam, jelezd egy levelezőlapon. Szerencsés: Sebestyén; tudta, hogy megbukom, könnyen üzhette a tréfát; nem vonhatta ő is vissza, mint visszavonták Császár és Bán ajánlását,²⁴ az enyémet is!? Strohmánnt kellett? Voinovich²⁵ nem nagyobb, hogy velem szembe került, én meg kisebb nem lettem. Az egészben az a legszebb, hogy mint a Budapesti Hírlapból látom, esztetikus kellett, Sebestyén folkloristát akar a nyakukba lőcsölni; éppen mintha frakkot akar valaki venni és a kereskedő sujtásos mentét akar vele megvetetni, mert ez magyaros viselet. Tedd az apád bolonddá! mondhatja a vevő. Azt a 8 szavazatot sem tudom, hogy kaptam; nem ismerek közülük háromat, hogy tudnám, hogy az Kisfaludista, önálló munkáit pedig egynek sem. Az ajánló sorokban is van egy kis augsesis, 100 percentre dolgozik Sebestyén, 10 évi betegséggel áld meg, mikor még 5 éves volt a betegségem²⁶ s elég volt ez is, nem hogy kétannyi legyen. Tudod mit! ismerem a gondolkozását Sebestyénnek — ha a bátyád,²⁷ mint mondtad, a Szeged népéről fordítgat Amerikában s nagyobb összegű, számú fordítás megjelenik valamely folyóiratban, vagy munkában; kérj belőle egy példányt és én felküldöm, hol tudomást szereznek róla, hogy az övékéből nem fordítanak, csak a Nyelvörből s az enyémből Amerikában, hogy egye a lóg a nyakukat!

Az sem rossz, hogy az ajánló ívet a napján a választásén délután kaptam meg; ki volt számítva, hogy ekkor már fel sem

²¹ A Kisfaludy-Társaságban való jelöltetésére vonatkozik ez a levél.

²² *Sebestyén Gyula*.

²³ A három kötetre tervezett Hagyományokról van szó, amelyből csak két kötet jelent meg. Az utána következő sorokban még egy negyedik kötet tervével is foglalkozik.

²⁴ *Császár Elemér és Bán Aladár*. Az előbbi 1913-ban tagja is lett a Kisfaludy-Társaságnak.

²⁵ Ezévből *Voinovich Géza*t választották be a Kisfaludy-Társaságba. (*Kékylajos: A százéves Kisfaludy-Társaság (1836–1936)*. Budapest, 1936. 218. l.).

²⁶ 1908-ban jobboldali szélütés érte. (*Móra Ferenc, Ethnographia*. XXX. 1919. 97. l.).

²⁷ *Lőw Vilmos (1847–1922)*, new-yorki ügyvéd: *Petőfit, Madáchot és több más magyar költőt fordított angolra*.

mehetnek s ha sürgönyzők sem biztos, hogy megkapják akkorra, mikor még nem késő. Úgy látom, hogy a szegediek közmondása érvényesül olykor, mely így szól: kiröndöli neki az Isten, mint a tekergőnek az akasztófát, nekem a bukást, mintha szükségem volna reá.

Szeged, 1912. II. 9.
Oltványi-u. 2. sz.

Szeretettel
Kálmány Lajos

IV.

Kedves Barátom!

Légy szíves az idemellékelt Árubevallást francia nyelven kitölteni, vagy kitöltetni: te ha nem is tudsz francziául, hamarabb foghatsz oly kereskedőt, vagy végzett kereskedelmi iskolást, a ki ért ezen a nyelven. Ezen a czímen: *Madame A. Anderson, Minsk (Russe). Magazinnáia* 8. Akarok Anderson Valternak 2 kiló súlyú, 6 darabból álló, de egybe pakolt népköltést küldeni: a munkáimat. Lakásom Szeged Oltványi-u. 2. sz. S ha ki van töltve, küldd hozzá, lemásolni csak letudom. Anderson mese gyűjtő, ki a czinkotai kántor: Kaiser und Abt-féle változatokból eddig elé 394-et szedett össze, ebből 145 kinyomatlan, közte egy az enyém.²⁸ Eljött Bpestre, hogy magyarul tanuljon, most Berlinben van, holnap Lüttichbe, azután Párisba, Londonba megy; a multkor Olaszországból írt; az atyja Kasanban adta elő a finn-magyar nyelvet; szóval nem idegen nálunk, a mi emberünk. A hónap végére, vagy a jövő közepére készen leszek a gyűjteményemnek jegyzetekkel való ellátásával s felviszem, ez lesz a Kisfaludy-társaság népköltési gyűjteményének XV. kötete, a XIII. Ipolyi, XIV. Sebestyén Színjátékok a néptől, úgy a most készülő, azután Abafi, azt hiszem, ez is kész lesz augusztusban;²⁹ mert nagyobb részt készen van s így ha pénzök van, három kötetet nyomathatnak tőlem az idén. Mint a levelezésből látom, a vallásügyi vagy valamelyik minisztertől is kapnak államsegélyt.

Kérésem megújítva maradok

Szeged, 1912. V. 9.
Oltványi-u. 2. sz.

szeretettel
Kálmány Lajos

Dr. Scheiber Sándor

²⁸ *Walter Anderson: Kaiser und Abt. Die Gesichte eines Schwanks.* Helsinki, 1923. (FFC. No. 42.). 69. I. A kötet megjelenését Kálmány már nem érte meg. Segdtársai között említi a szerző Kálmány nevét is. (V. 1.).

²⁹ Egyik sém jelent meg. A XIII. kötet — a Kálmány gondozta Ipolyi-féle gyűjtemény — volt az utolsó. A M. N. Gy. XIV. kötete csak az első világháború után látott napvilágot: Nagyszalontai gyűjtés. Szerkesztette Szendrey Zsigmond, Budapest, 1924. Kálmánynak a Hagyományok I—II. kötete a „Néphagyományokat-gyűjtő Társaság” kiadásában jelent meg.